

TÜRKBİLİK REVÜSÜ

REVUE DE TURCOLOGIE

Fondée à Paris

Par

RIZA NOUR

TOME III, LIVRE 2

Rüyâ	Nâmık Kemal - Riza Nur.
Hürriyet şîri	" " " "
Kendi şîrlerimden [5 tâne]	Riza Nur.
Türk aruzu Acem aruzu değil, millî Türk aruzudur	R. N.
Türk şîrinin Vâhidi kıyâsîsi mısradır	R. N.
Türk Şîrinin ritmik unsurları	R. N.
Fakı Ahmede dâir	R. N.
Opera ve opera-komikler üzerine	R. N.
Errata [Samsun la Delile ve Janetin düğünü]	R. N.
Karmen	R. N.
Özdemir nen Dolun	R. N.
Leblebici Horhor	R. N.
Hâtırat parçaları [işlerin iç yüzleri] - 1	R. N.
M. E. Blochet	R. N.
L'Afghanistan, par René Dallot	Joseph Castagné
Bay N. e	R. N.
Ziya Şâkire	R. N.
Vatan hâini arnaud Hüseyin Câhid	R. N.

OPERA VE OPERA-KOMİKLER ÜZERİNE

1913 de Parisde opera,opera-komik tiyatrolarına devam ederdim. Bunların musikîleri gibi güfteleri de fevkelâde sanat esrleridir.Nihâyet bana bunlar Türkde niçin olmasın fikri geldi. Bu piyesler gerek Ar zevkı, gerek mânaca di-mâgî terbiye vâsıtalarıdır.Bu suretle bunları türkceye tercüme etmek hevesine düşdüm. Aradım; kılassiklerden, ve en mükemmellerinden 25 tânesinin livret lerini buldum; aldım. Bu tercümeleri yapabilmek içie fıransız şîr ilmini bilmek lâzım geldiğini anladım. Kitablar aldım, ögnendim. Altı tânesinin partisiyonlarını de aldım. Samsun ve Dalila den işe başladım. Bir mikdar tercümle edince Parisde oturan akli erdigini zan etdigim bir Türke gösterdim.Bana: "Sen delisin. Bu güzel müzik türkce gibi bir dille söylenebilir mi? Abesle ugraşma „ dedi. Bu sözler beni mâyüs etdi. Bir kaç gün düşündüm. Az kaldı vaz geçiyordum. Nihayet"canım, bunun dili olur mu ? Bu hece meselesidir. [Hece her dilde aynı şeydir. Hem türkce dillerin vahşîsini ? Bu ne demek!„ dedim . Tercümemi piyano çalan, sesi de güzel olan bir kadına meşk etdirdim. Üç beş ugraşdı.Mükemmel teganni etdi . Fevkalâde keyflendim . Tercümelerime devam etdim . Altı tânesini terçüme etdim. Bunlardan Samson ile Delile yi ve Janet in düğününü 1921 de Sinopda basdırdım. Bu iki terecüme üzerine Ankara ve Istanbul gazetelerinde makaleler neşr edilmişdir. Tenkîdlerde ben teknik mutâlâa isteyordum; yokdur. Bizde, demek, bu tekniğe vâkıf olan yokdur .

Buraya bu makâlelerin bâzılarından hulâsalar koyuyorum .

Hâlîde Edib hanımın makâlesinden:

“Samsun ile Delîle operası medeni dünyâda birinci derecede bir eseri sanattır. Böyle bir eseri türkceye tercüme edilmiş görmek bir bedîî hâdisedir. Riza Nur Beyin mukaddemesini çok şâyânı dikkat, inkılab senelerinden beri milletim için temenni etdiğim şeylere mutabık buldum. Milliyetperverliği din derecesinde kavi olmakla tanınmış olan Riza Nur bey Türk milletini muasır milletlerin medeniyetinden, harsî güzelliğinden uzak görmek istemiyor. Eski türk medeniyetini kabul eden ve ona inanan bir rûhu vardır. Fakat yeni yaratacağı medeniyeti mutlak muâsır bir medeniyet olarak görmek istiyor. Riza Nur beyin bu zihniyeti büyük petronun, daha bedîî şekilde, Rusya için yapmak istediklerinden, büyük Fıredırkın Almanyada tatbık ettirmek istediğı medeniyet ve hars emellerinden uzak değildir. İşte Riza Nur bey başka milletlerin güzel eserlerini nakl edelim, bunu umuma tanıtalım dediğı zaman medenî milletlerin geçdiği bedîî ve fikrî terbiyeyi bizim milletimizin de almasını istiyor. Bu noktai nazardan dolayı Riza Nur beyin mukaddemesi çok şâyânı dikkattır. Riza Nur beyin bir îman hâlinde tecelli eden zihniyeti tabii olarak ona bu tercümede birinci derecede millî bir fayda vechesi Tâkıb ettirmiştir.

“Riza Nur bey sâdece güzel bir opera güftesini türkceye nakl etmek istese idi güç olmakla berâber kâbil olan bir iş derôhde etmiş olurdu. Riza Nur beyin güzel bir eseri bir lisandan diğerine nakl etmek müşkilâtına ilâve etdiği şartlar ve arzular kendisine hakikî ayak bağları olmuştur. Eseri türkceye nakilde mütercin başlıca üç noktai nazar tâkıb ediyor :

1—Milletin anlayacağı dilden olacak.

2—Mukabili osmanlı türkcesinde bulunmayan kelimeler çağataycadan alınacak.

3—Eser kendi bestesile terennüm edilebilmek için vezin

hecelerinin adedini mûhâfaza edecektir.

“ Riza Nur beyin koyduğu üçüncü şart mütercimın yahud sanatkârın elini zincirleyen en kuvvetli âmildir. Samsunla dehilde bütün bu ayak bağlarına ragmen aslını his etdiren bir çok güzel parçalar vardır.

“ Medeni dünyanın güzel eserlerini lisânımıza nakl etmege tarafdâr olan sanatkârlar Riza Nur beyin tercümesini mutlak okumalıdır. Onun fayda ve milletcilik noktai nazarından açdığı bu ıgır onlar güzellik ve sanat anâsırını daha serbest sokarak yaşâtmalıdır. „

Diğer bir makaleden (imzâsız) :

“ ...Riza Nur bey bu kımetli eseri manzum olarak ve kendisine has olan sevimli bir üslûb ile türkceye nakl etmiştir. Bulunduğu makamda ve Meclisde geniş ve ictimâî bir vazîfe îfa ederken fikir sâhasinde de büyük adımlar atmıştır. Bu eser fîransızca aslı kadar türkceye naklinde de bir şah eser olarak kalmıştır „ .

Celal Nuri beyin makalesinden :

“... Riza Nur bey operayı parmak hesâbîle türkceye nakl etdiginden bittabî arabca ve fârisî kelimelere-mahza bunlar imâleli elfaz olduklarından-boykot îlan ediyor.Bu sebeble bu tercümede yepyeni türkce kelimelere tesâdüf etdim.Şâiri hâzık bütün bu kelimeleri risâlesinde notla tefsire mecbur kalmış. Binaan aleyh kendisi de mezkur lafızların henüz lisanın bünyesine dâhil olmadığını müterif. Aceba rast gele kelime bir eseri gayret ile lisana sokulurmu? Ben Ezelden beri bu hususda mütereddidim. Riza Nur bey o derece rîbiyyundan değil.Her iki meslek şâyânı hürmetdir..”

Sôra Celal Nûri bey aruz ve hece veznini mukayese edüb hece veznini âhenksiz buluyor .

Diğer makale Necib Âsımın olub İkdâm gazetesinde neşr olunmuştur.

Bu tercümeleri yapabilmek için bir takım kaidelere riâyete lüzum vardır. Bu babda hiç bir etüd yoktur. Bizim Samsun ile Delîle tercümesinin mukaddemesinde bu teknige dâir mutâlaa yürütdüm, kâideler tesbit etdim. Eksik kalan bâzı şeyleri de buraya derc ediyorum. Bu eserlerden tercüme edecekler tesbit etdigim bu mâlumata muhtacdırlar :

I—Samsunla Delîleyi basdırdıktan sôra idi Paris operası orkestire şefi Müsyü Gırovleye (Grovez) muracaat etdim. Fıransızların dişi kafiyelerine uymak için tercümede vezinden fazla sayıda bir hece ilâvesine lüzum olub olmadığını sordum. Böyle dişi kafiyelerden musikide bir nota alanların notasının türkcedeki mısırâ sonundaki hece üzerine verilebileceğini, yâni son iki notanın son heceye gelebileceğini, bunda hiç bir mahzur olmadığını, bunun Fıransızca erkek kafiyelerde de bâzan yapıldığını söyledi. Bu sebeble Samsunla Delîle nin mukaddemesindeki bu hususde koydugum kâidenin bu şıkkı tercih edilsin.

II—Edebiyat profesörü şâir ve musikişinas olan, son zamanda almancadan bestesîle berâber fıransızcaya bir eser tercüme etmiş olan müsyü Murice Léna ye muracaat etdim. Uzun uzadıya türkçenin bünyesi ve türk şîri, uzun ve kısa hece, kafiye, aksan ve sâire üzerine mâlumat verdim. Bu tercümelerde ittiba edilmesi lâzim gelen kaideleri sordum. Türkce hece vezninde uzun ve kısa hece, aksanlı vezin ölmadığından umumi kaide olarak şunları söyledi :

1—Fıransızcadaki mâna. duygu ve ruhu bozmamalı.

2—Hecelerin adedini saymalı. (Yâni vezin aynı olmalı)

3 - Kafiyeleeri aynen yerlerine koymalı (Bâzan mümkün olmaz; zararı yokdur). Ben bu üç maddeye zâten riây etmiş ve kaide olarak göstermişdim.

Benim evvelden beri riây etdigim ve bu konuşma esnâsında bu zâtın de tasdik etdiği kaideleri buraya da derc ediyorum :

4—Sezürler aslındaki yerlerinde olmalı.

5—Musiki notasında biraz durma varsa bu bir kelimenin bedenine gelmeyüb iki kelime arasına gelmelidir. Partisiyondaki durma, mola işâreti buna rehberlik eder.

6—Musikîde bir kelime veyâ bir cümle bâzan tekrar edilir. Bu halde unlara mukabil aynı aded hecelerde türkce kelime ve cümleler koymalıdır.

7—Çok sesle ve uzun bir zaman uzatılan notalara “a,o,u,, imla harfli hece koymak muvâfıktır. Esire çok uzatılamaz. En çok uzatmaga müsâid olan “ a „ dır.

8—Türkeede bence sarfî aksan yoktur. Mevcud aksan tekellümî olub söyleyiş tarzına göre yerini değışdirir ve ekseriya kelime sonundadır. Bu sebeble bu tercümelerde aksanın pek ehemmiyeti yoktur. Türkçenin aksan meselesi henüz hal edilememiştir.

9—Türk vezninde uzun kısa hece olmadığından bu cihete de dikkata lüzum yoktur. Ancak kısa notalarda medli arabca kelime kullanmamaga dikkat etmelidir.

10 - Sâid(ascendant) ve nâzil(descendant)nota tercümeyle têsir etmez.

R. N.

ERRATA

(Samsun la Delîle, Janetin Düğünü için)

Samsun ile Delîle, keza Janetin Düğünü basılırken mürettib yanlışları olmuştur. Bir de başka yanlışlar var. Bunları burda düzeltiyorum.

Samsun ile Delîlede :

Bestekârın adı Saen değil Sans talaffuz edilir.

Sahife	Satır	Yanlış	Doğru
7	8	modasında	sevdâsında
9	12	inceleşmiş	incelmiş
10	9	(netekim yazacağım)	kelimeleri tay olunacaktır.
12	20	“ tabiidir „ kelimesinden sôraya bu cümle ilâve olunacaktır :(Eger aruzlu bir vezin bestelenirken una uyarak beste yapılabilirse o başka .) .	
14	13	üncü satırın sonuna şu cümleler ilâve olunacak : Bu hâl mısra ortasında da olur. Tercüme edilecek bir şîrin veznini bulmak eger şîr besteli ise notasına, ye par- (tisiyonuna murâcaatla pek kolay olur.) .	
21	14	üncü satırın sonuna şu ilâve edilecektir : (Kılık eski türkcede kılmak masdarından iş demektir. Halbuki bizde kılık kıyâfet terkibi hâlinde elan kıyâfet mânasına kullanılmaktadır,) .	
26	1	ulu	ey hak
26	6	yenildi il	il yenildi (1)
26	8	ölsün il	il ölsün
26	13	niyaza	secdeye
28	10	ah, bunlar	eyvah ! Hep
28	13	var sâde göz yaşı	milletin yok başı
		ve milletin başı	var sade göz yaşı
28	16	kudretini	lutfunu siz
28	19	rahman bize	bize tanrı
29	3	sizlerde	o sizde
30	9	ô !	müstakıl bir satır olacaktır.
30	11	ah	„ „ „ „
30	15	yehovamız	yehova(1) bak
33	2	var ök,gazeb yelde	gazeb, ök var yelde
34	9	zincir kopsun	kır zinciri

37	3	ne bu ? köleler	ne bu? köle vurmuş
		vurmuş...	Ebimeleki
»	6	dag, dere	dere, dag
38	12	Samsun kumanda-	kalkan kökremiş bir ordu
		sında ilh...	Samsun ediyor kumanda;
			Yakdı, yıkdı,basdı, vurdu.
			Hâla yürüyor bu anda !)
»	17	faydasızdır	fayda yokdur
40	1	leke ilh...	Aşk leke sürsün adıda,
44	1	ben gönlümün ilh..	Gönlüm tahtine sultanın
44	3	amma aşkı...	Ah, fakat aşk haberini
»	15	çağırın şu...	şu çağırın tatlı sese
45	10	güzel yüzünü....	Güzel yüzü tez ört,döndür
48	4	bitmez	yetmez
49	16	güzelim amma	Hoşum, boş amma,
		boş, gönül hırçın	Gönlüm pek hırçın.
50	3	e, ümid eden	Uman sevgiden.
54	13	korkmayınız	Hiç korkmayın
57	8	azdı,	Hep bitirdi sizi !
59	17	fakat	Ah, sen
60	1	evet önce zâten...	Yâ... Zâten önceden...
»	17	...	Samsunu yenecek göz
			yaşım, ah, vahım!
63	21	Istemedim...	gelmezdim , fakat ah ,
			şürüklendim geldim...
64	13	ey sevgilim!...	Ey sen ! sevgim ! söyle
			neden,
65	9	Allahın...	...Tanrı has..
66	1	itdimdi seni intihab	Ben seni etdim intihab!
66	8	puselerine kandıkca	Pusene ben kandıkca,
»	14	Bir yüce...	yüce bir...
76	19	erpuşile,	öpüşile
69	8	severim seni	Severim seni delîle !

«	12	lâkin	Yok !... Yok, hayır...
«	18	Kudretile bini Allah	Bak beni o kâdir allah
71	1	Kalbimde saklı olan sır,	Bende saklı olan o sır
«	7	gayretin boşdur nâfile	Gayretin boş,yok nâfile.
«	12	deyince faş eyle	Deyince : “sır söyle,,
72	3	geçdi	Rabbim
73	1	bırak beni	Beni bırak !
79	8	Kardeşler !...	Millet! şu....
81	18	bakşanal	Bakanal
82	14	içelim, seninle	Haydi!Al, içelim Samsun!
		Samsun !	
83	16	bir hatırla	hatırla bir, o günü,
«	17	etdigimiz düğünü	Etdigimiz o düğünü !
84	14	sozüge	Sözüne
«	15	sana	ona
«	20	onun tatlıdi her ânı,	Pek tatlıdır her bir ânı,
85	2	yehuda	Yehovan
85	4	bu dua	o duan
85	11	fursat verme, ey	Yok, fursat verme,
		yehova!	Yehova!
87	8	Ey yeri,göğü yaradan,	Ey,Hak!Dünyayı yaradan.
87	9	ölüsü	ulusu
88	12	gizledigin	gizledign
91	16	kuwet verdin de	Kuwet verdin, şu
		kolumuz	kolumuz,

**

Janetin Düğününde :

1		Farer	karre
8	13	oh, yalnızım..,	Oh, oh yalnızım kendi...
10	6	şaşırmış	Göz açmış...
10	7	kalkub yataktan	Yatagımdan tez endim,
10	17	bu satırdan sôra	şu iki mısra ilâve edilecek;

Gıdelim Janet!
Evet!

- 11 18 Bu eserdeki bütün (nâhiyecî) ler (noter) yapıla-
caktır, ve mısraa iki hece daha ilâvesi lâzımdır.
- 13 8 ...iderim! Yolda... ...iderim! Amma yolda...
- 27 5 Margo sert bir dilbaz O değil sert dilbaz,
- 27 6 değil,... Hem de derdi...
- 29 14 gelemedi geldimdi
- 31 21 Öfkeli gibisin, yâhu Öfken vavrış gibi yâhu!
- 32 20 ko tü!
- 37 12 imzâmı imzâyı
- 51 9 Azîzem, Vah, senin hiç... ..
- 56 13 giderken giyerken
- 57 2 Saraya dönsün, uyuyor Sarya dönsün yuvamız!
- 57 3 Amma sessiz sessiz, Uyuyor, ha, sessiz
- 57 4 uyuyor! Yapınız!
- 57 27 perdeler korur... Korur perdeler...
- 59 13 Amma, abla! Aman, abla!
- 61 hâşiye bu şarkı bu bülbül şarkısı
- 61 hâşiye bubêpine Aubêpine
- 63 12 göz göz ucîle
- 63 14 üzerine içine
- 63 24 lâkin gün doğdu hah; Hah, gün doğdu, işte
- 69 21 Sevincden iç hoplar, [Sevincden hep içim
oynar. hoplar.
- 75 6 ... bu benim... Ey halk! Benim bu karım!
- 77 2 bildimdi. ilh Bildim ordeydi, o yavrum ah!
- 77 21 senin o... Senindir...
- 78 2 Janet! Canım sevgilim A, Janet! Gel sevgilim!
- 78 3 üçüncü satırından sôra şu beyit ilâve edilecek :
Bu aşkı korur rabbim.
Sevelim! Sevelim dâim!

R. N.